

שבת הגדול

המועדים, לפי שבעשרה בניסן מתה מרים וקבעו בו תענית כשחל בחול כמ"ש בסי' תקפ"פ ע"ש.

וצריך להבין:

(א) אדה"ז מדייק "שנעשה בו נס גדול" — היינו שעפ"ז יומתק למה "קורין אותו שבת הגדול". אבל דבר זה גופא דורש ביאור: מהו גדולו של

א. ידועים דברי השל"ה, שפר"שיות התורה שייכות הן לעניני הזמן בשנה שקוראין אותן. ועפ"ז גם בנדוד — פרשת צו — שבכמה וכמה שנים יקוראין אותה בשבת הגדול, יש קשר ושייכות ביניהם.

ויובן זה בהקדים דברי רבינו הזקן בשלחנו בביאור הטעם שהשבת שלפני הפסח נק' שבת הגדול, וזה לשונו:

"שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס גדול, שפסח מצרים הי' מקחו מבעשור לחדש . . . ואותו היום שבת הי' . . . וכשלקחו ישראל פסחיהם באותו שבת נתקבצו בכורי מצרים אצל ישראל ושאלום למה זה הם עושין כך, אמרו להם זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים, הלכו בכוריהם אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש מהם שישלחו את ישראל, ולא רצו, ועשו הבכורות עמ' הם מלחמה והרגו הרבה מהם, וז"ש למכה מצרים בבכוריהם, וקבעו נס זה לזכרון לדורות בשבת, וקראוהו שבת הגדול. ולמה לא קבעוהו בע"שירי לחדש סתם בין שחל בשבת בין שחל בחול כדרך שנקבעו כל

(5) וכ"ה בתוס' (ד"ה ואותו — שבת פו, ב), בטור ר"ס תל (אלא שתוכן הגוס — מבאר באר"א — ראה הערה 7) *; משא"כ בשו"ע שם: "מפני הגוס (סתם) שנעשה בו". וי"ל: בשו"ע המחבר — מכיון שאין דרכו לבאר טעמי ההלכות, לכן גם בנדוד אף שמבאר מדוע "שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול" מסתפק בביאור כללי — "מפני הגוס שנעשה בו", משא"כ בטור ושו"ע אדה"ז שורכם לכתוב ההלכות בטעמיהן (ראה הקדמת "בני הגאון המחבר" לשו"ע אדה"ז). אבל להעיר כי בכ"י (שם) כשמביא דברי התוס' מעתיק הלשון "לפי שנעשה בו נס" (סתם). ואולי היתה לפניו גירסא אחרת בתוס', וצ"ע בדפוסים הקודמים דה' תוס' והטור. — וראה הערה הבאה.

(6) דגם אם הי' רק נס סתם יש עילוי בשבת זה לגבי שבת סתם. וראה לקו"א להה"מ (סקכ"ד בהוצאת קהת) ובאות (ע"ה"פ) ד"ה משכו וקחו. וראה ג"כ עבודת הלוי (להר"צ כו' מהר"א הלוי מסטארא שעלי) ד"ה להבין ענין שבת הגדול.

(*) ולהעיר אשר גם בנוגע לחנוכה אמרי אינשי בטעם המנהג שבסביבון חזירות האותיות נ' ג' ה' ש' — כי הם ר"ת: נס גדול הי' שם.

- (1) ר"פ וישב. וראה ג"כ זח"ב רו, ב.
- (2) ראה שו"ע או"ח סי' תכח ס"ד: לעולם קורין צו את אהרן קודם פסח בפשוטה.
- (3) או"ח ריש סי' תל.
- (4) תהלים קלו, י. וראה מדרש תהלים שם. רש"י ומצוד"ק שם.

בעת שאירע הנס, שבמילא קבעוהו מ' תחילה בעשירי בניסן⁹, ואח"כ (לאחרי מיתת מרים וקביעת התענית) דחוהו ליום השבת] — מובן: מצינו שגדול כחן של התעניות הנזכרות במגלת תענית לדחות אפילו איסור התענית בר"ח¹⁰, שאסור להתענות בו מן ה'

(9) כי דוחק גדול לומר, שמכיון ש' הקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום (ר"ה יא, א. ושי"ג), ידעו ישראל שמיתת מרים תהי' בעשירי בניסן, ולכן קבעו מלכתחילה את זכרון הנס בשבת דוקא — ע"ש העתיד.

(10) שו"ע או"ח ריש סי' תקפ. ורק ש"טוב שלא להשלים בר"ח" (רמ"א שם). ויש לומר, שזהו מה שמוסיף אדה"ז בסוף הסעיף (כמ"ש בסי' תק"פ) ע"ש — דלכאורה: הרי כבר כתב כאן "שבועשרה בניסן מתה מרים וקבעו בו תענית", ומה יתוסף ע"י העיין שם" (בסימן תקפ) — אלא שכונתו היא להחומר בשבתות אלו, כב' פנים.

ועפ"ז יומתק גם מ"ש אדה"ז "וקבעו בו תענית כשחל בחול", דמלשון זה משמע שקביעות התענית מלכתחילה היתה רק כשחל בחול (ולא שהתענית נדחת בשבת) — שכונתו בזה, להדגיש חומר התענית. שבאם מלכתחילה ה' נקבע לעשירי בניסן סתם, לא ה' נדחה מפני השבת ודגמת יו"כ שמתענין אפילו בשבת (ראה ב"ח שם) ודוגמת עזרה בטבת שאינו מה"ת דוחה שבת (לדעת האבודרהם הובא בב"י או"ח סח"ק) — ודלא כרש"י מגילה ה, א ד"ה אבל) ולהעיר מתענית חלום, שמתענין בשבת (שו"ע או"ח סי' רפח ס"ד. שו"ע אדה"ז שם ס"ג).

ויל"פ חומרת מיתת מרים לגבי מיתת השאר דשלושת הרועים (תענית ט, א) משה ואהרן — מפני שה גרם למיתתם (במדבר) — כמפורש בקרא (חוקת כ, אי"ב).

הנס? וגם התועלת שבנס זה לבני' לא היתה בזה "גדלות" כלל, שהרי גם לאחר ש"הגרנו הרבה מהם" לא הי' אפשר לישראל (ע"פ טבע) לצאת ממצרים והזקקו להנס דמכת בכורות וכו', היינו שלא רק שלא היתה בהנס תועלת גדולה לבני', אלא שלכאורה? לא היתה להם בזה: שום תועלת?

ב) זה שהתענית שנקבעה ביום דמי' תת מרים בכוחה לדחות את קביעותו של זכרון הנס ליום השבת [היינו, אף אם נאמר שקביעות יום הזכרון היתה כמו בקביעות דזכר ליציאת מצרים¹¹,

(7) בהנס ד"למכה מצרים בבכוריהם". משא"כ לדעת הטור שהנס הי' "ולקחו . . . לשחטו לשם פסח . . . והיו שינייהם קהות על ששוחטין את אלהיהן ולא היו רשאים לומר להם (לישראל) דבר" — הרי הי' בזה תועלת לישראל.

ומה שלא ניחא לי' לאדה"ז בטעמו של הטור (ובחר בטעם התוספות) — י"ל ש' זהו מפני קושיות הב"י והב"ח שם.

(8) אין לומר, שכונת התוס' ואדה"ז ב"הלכו בכוריהם כו'" היא בדרך "לא זו אף זו", היינו: ע"פ טבע היו צריכים לעשות מלחמה עם ישראל והנס הי' שלא רק שלא עשו מלחמה עם ישראל אלא אדרבה עשו מלחמה עם המצריים — כי [נוסף על הדוחק בזה — כי אם האמינו בדברי ישראל שהיו' יהרוג אותם על שאין משלחין את ישראל* — פשיטא שלא ילחמו להכות את ישראל, הנה] בל' הכתוב "למכה מצ" רם בבכוריהם עם גרמ זה כלל, וכן לא נזכר ענין זה בדברי התוס' ואדה"ז שם. (8*) ועד"ז הוא גנ' בפורים ותנוכה.

(*) ודוחק גדול לומר שזה גופא הנס והתועלת — שהאמינו לדברי ישראל ש' הקב"ה יהרוג אותם, שהרי כבר ראו אותות ומופתים, ה' מכות שהביא הקב"ה עליהם.

אמנם, גודל הנס ד"שבת הגדול" הי' בזה שהריגתם היתה ע"י בכורי מצרים, וכהדגשת הכתוב "למכה מצרים בבכוריהם". וענין זה, אשר בעת גלות מצרים¹⁴, ופרעה בתקפו עד כ"כ — שאפילו משה רבינו ובעת היותו בחרי אף עליו חלק לו כבוד מלכות¹⁵ ופרעה ומצרים מאנו (בכל תוקף¹⁶) לשלח את ישראל — בו ב"זמן בקשו בכורי מצרים (התוקף¹⁷ דמצרים) "שישלחו את ישראל", ודרי"ש תם היתה מאבותיהם ומפרעה וב"תקיפות כזו עד ש"עשו עמהם מלחמה והרגו הרבה מהם" — הוא "נס גדול" שלא הי' כמוהו בשארי ניסים¹⁸. הצ

(14) משא"כ בעת אמירת פרעה "קומו צאו מתוך עמי גוי" (בא יב, לא) — הותחל כבר ביטול הגלות (אף שהי' עדיין לפני ה"קץ" — ראה רש"י שם יב, מא), ועד שנאמר (ראה טז, א. וראה ברכות ט, א. רש"י עה"ת שם) על זמן זה "הרציאך גוי ממצרים".

(15) בא יא, ח ופרש"י.

(16) ועד שלא הועיל גם מה "שעשו הבכורות עמהם מלחמה והרגו הרבה מהם".

(17) ראה תרגום אונקלוס ויחי מט, ג: חילי וריש תקפי.

(18) וגם בהנס דפורים, אשר "אותו הפה עצמו שאמר והעם לעשות בו כטוב בעיניך הוא עצמו אמר ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם, שהו"ע אתהפכא חשוכא ל"נהורא" (תו"א צד, ב) — הרי "אתהפכא" זו היתה רק בנוגע לדבור אחשוורוש, וזי"בורו הי' לאסתר ומרדכי, ואתם כתבו גוי כטוב בעיניכם. משא"כ בגדודי, ש"בכורי מצרים היכו את מצרים והרגו את אלו שלא רצו לשלח את ישראל*.

ונוסף לזה: בקשתם של בכורי מצרים

(*) בתו"א שם: "לאכפא לסט"א בלי בד . . למכה מצרים בבכוריהם . . (משא"כ)

דין יי, ומכ"ש בנידון דידן (זכרון הנס ד"למכה מצרים בבכוריהם") שאינו אלא "מנהג"¹⁹. [ובפרט שיש לומר (בדוחק עכ"פ) שמאזיה טעם שיהי', הייתה קביעת זכרון הנס לאחר מיתת מרים וקביעת התענית, ובמילא — נקבע מלכתחילה ליום השבת]²⁰.

אבל עדיין צריך ביאור (בפנימיות הענינים): מכיון דזכרון הנס מצד עצמו (לולי הענין דמיתת מרים) צריך לקבעו בעשירי לחדש "כדרך שנקבעו כל המועדים", היאך יתכן לשנות²¹ אופן קביעות זכרון זה מקביעות כל המועדים, לדחות לגמרי הזכרון מיום זה ולקבעו ביום אחר מפני ענין צדדי (ובע"ט שמיתת מרים היתה ל"ט שנה לאחר הנס)?

ב. והביאור בכל זה:

ניסים רבים נעשו לבנ"י במשך הי"דורות, אשר בהם וע"י ניצולו מידי שונאיהם, ובלשון ההגדה (שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם); ובהם כו"כ — ש"נהרגו כמה משונאיהם (בנס דקי"ס, פורים, חנוכה וכו').

(11) טושו"ע סת"ח. וראה שו"ע אדה"ז סתכ"ס ס"י.

(12) וכלשון ה"כותרת" בשו"ע אדה"ז לסימן תל [שמן הסתם כתבה אדה"ז. וב"פרט שבשו"ע המחבר אין "כותרת" לסימן זה] "מנהג שבת הגדול" (ולא כבלבוש "ד"ן שבת הגדול").

(13) ועפ"ז יומתק לשון אדה"ז. וקבעו נס זה לזכרון לדורות בשבת, שמלשון זה משמע שקבעוהו מלכתחילה בשבת.

(13*) להעיר מתענית ועש"ק חוקת — שלא קבעוהו לימי החודש מפני שאלת חלום וכו' דוקא (מג"א סו"ס תק"פ).

שישלחו את ישראל ומלחמתם עם המצרים עבור זה (אף שהי' לזה מקום בטבע כפשוטו — שיראו לנפשם כו') הוא שינוי בה"טבע" דקדושה, ולכן הוא "גס גדול"¹⁹.

ד. עפ"י הנ"ל יש לומר, שב' ה' מאורעות שאירעו בעשירי בניסן — הנס ד"למכה מצרים בכוריהם", ומי' תת מרים — יש שייכות ביניהם מצד תוכן ענינים:

איתא באגה"ק²⁰ בביאור מרז"ל²¹:
 "למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה פרה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת", שכשם שענינים של מי חטאת הוא לטהר טומ' את מת "אף שהוא אבי אבות וכו' ולמטה מטה מנוגה", כך מיתת צדיקים "פועל ישועות בקרב הארץ לכפר על עון הדור אף גם על הזדונות שלמטה מנוגה".

ולפי מה שנת"ל (סעיף ב'), שהענין ד"למכה מצרים בכוריהם" הוא ש' תוקף הקליפה דמצרים בקש ובתוקף (שישלחו את ישראל — היינו) שיעשו

לת' ישראל מידי שונאיהם בנס דק' י"ט, פורים וכו', היתה באופן אשר שונאי ישראל נטבעו בים סוף, נהרגו, או ששלטו היהודים בהם, משא"כ ה' נס ד"למכה מצרים בכוריהם" הי' באופן שבכורי מצרים עצמם ובהיותם בתקפם (ובתוקף דקליפת מצרים²²) גלחמו "שישלחו את ישראל" — (דוג' מת) "אתהפכא חשוכא לנהורא".

ג. ולתוספות ביאור (מה שנס זה נקרא "גס גדול"):

ענינו של נס הוא — שינוי הטבע. ומה מובן, שכשהשינוי הוא לא רק ב"טבע" הנהגת העולם אלא בענין ש' הוא "טבעי" מצד הנהגה דתורה (ש' "טבע" זה הוא תקיף יותר) — הרי זה נס גדול ביותר.

ובנדוד²³ — הנס ד"למכה מצרים בכוריהם": הסדר שנטבע ונקבע ב' עבודת הברורים על ידי התורה הוא, שהניצוצות שבג' קליפות הטמ' אות א"א לבררם כ"א צריך לדחותם כו'²⁴ — עפ"ז בקשת בכורי מצרים

ו"למכה מצרים" על ידם לא היתה ע"פ בקשת ישראל (שהרי לא מצינו שישאלו יבקשו מהם דבר כ"א רק סיפרו להם, ש' יהרוג את בכורי מצרים), כי אם מצד עצמם.

19) שהרי גם לאחר "למכה מצרים בכוריהם" מתו במכת בכורי מצרים.

20) ראה תניא פ"דח. לקו"ת שה"ש י, ד. ועוד.

הנס של פורים כו', וי"ל שמדרשות חלו' קות הם ובתו"א מבאר רק להפ"י (ראה מצינא בא פרשה יג. ראב"ע לתהלים שם) ד"למכה מצרים בכוריהם" קאי על מכת בכורות, כמפורש שם (צד, א).

21) ראה עד"ז לקו"ש ח"ו ע' 50 ואי' לך בענין ב' הפירושים שברש"י ס"פ וארא ב"ומטר לא נתן ארצה" — אם המטר נשאר באויר ורק שלא הגיע לארץ, או שנתבטלה כל מציאותו — שמכיון שח' שמיא מיהב יהבי משקל לא שקלי, לכן ביטולו של המטר שהוא שינוי בה"טבע" ד"שמיא" הוא נס (ופלא) גדול יותר מש' ישאר מציאותו באויר, אף שבפשטות הש' ארת המטר באויר הוא פלא גדול יותר מאשר ביטולו.

22) סי' כח.

23) מו"ק כח, א (הובא בפרש"י חוקת כ, א).

רים בבכוריהם, נעשית (בכללות²⁶) ע"י זכרון (ע"י התענית) דאיתהפכא חשוכא לנהורא שע"י מיתת מרים.

ו. עפ"י כהנ"ל תתבאר גם השייכות דפרשת צו לשבת הגדול:

ענין שבעת ימי המילואים — אור דותם מסופר בארוכה בפרשתנו, מבור אר בלקו"ת²⁷: ד"ע"כ נק' ז' ימי ה' מלואים לשון מילוי ושלימות כי הנה לע"ל כשיהי' תכלית השלימות כתיב²⁸: "והי' אור הלבנה (כאור החמה)" ש' יתמלא פגימת הלבנה. . ומעין זה הי' ג"כ ע"י שהוקם המשכן שע"י נעשה עליות המלכות.

והנה ביאור הענין ד"והי' אור ה' לבנה כאור החמה" מבואר בחסידות²⁹, דעכשיו מקבלת הלבנה אורה מן ה' שמש, ולע"ל "יהי' לה אור עצמי כמו אור החמה"³⁰; והיינו, שהלבנה שעני' נה (עכשיו) "מקבל", תתהפך להיות בחי' אור וגילוי מצד עצמה, ועד"ז בספירות העליונות: ספי' המלכות, שענינה דלית לה מגרמה כלום, תת' הפך ותהא אור וגילוי, ובאופן שתאיר

ציורי ה', ה"ז בדוגמת מיתת מרים — "מיתתן של צדיקים" — שענינה ל"אהפכא חשוכא לנהורא", "לכפר אף גם על הזדונות שהן מג' קליפות ה' טמאות"³¹.

ה. עפ"י הנ"ל, יש לבאר גם (פני' מיות) הטעם שלא קבעו זכרון הנס ד"למכה מצרים בבכוריהם" ביו"ד ניסן — מפני מיתת מרים:

מבואר³² בנוגע ליו"ט של ר"ה ש' חל להיות בשבת שאין תוקעין במדי' נה משום גזירה דרבה, שמא יעבירו (להשופר) ד"א ברה"ר³³ — דלכאור' רה: "מה ראו חז"ל לעקור מ"ע דשופר כו' משום גזירה דרבה בעלמא, והלא החשש הוא להדיוטים וקלי הדעת, ואיך מנעו המצוה לגמרי מכמה צדיקים גדולים וטובים" — שההסבר בזה (בפנימיות הענינים), דמה שאין תוק' עין ברה"שחל בשבת אין זה דיחוי של (תוקף) מצות תקיעת שופר, אלא שאז אין צורך (כ"כ) בתקיעת שופר, כי ההמשכות שנמשכות ע"י תק"ש נמ' שכות הן ביום השבת מצ"ע בלא תקיעת שופר.

ועד"ז בנוגע לזכרון הנס ד"למכה מצרים בבכוריהם" ומיתת מרים, ש' ביום מיתת מרים אין צורך (כ"כ) בזכרון הנס. כי הפעולה שנעשית ע"י זכרון (ע"י מנהגי שבת הגדול) הנס דאיתהפכא חשוכא לנהורא דלמכה מצ-

(26) אבל לא אותו הענין ממש, שלכן נקבע זכרון הנס בשבת עכ"פ, אבל דיו במנהג (וא"צ דין — כתענית מיתת מרים) — בדוגמת הטעם המבואר בחסידות (המ' שך תרס"ו בסופו, ובכ"מ) על זה שגם ברה"שחל בשבת צריך לאמירת פסוקי שופרות — שהיא מורבנן (אבל לא לתק"ש — שהיא מה"ת).

(27) פרשתנו י. ד.

(28) ישע"י ל. כו.

(29) לקו"ת שם, א. תו"ח שמות תע, ב.

(30) לקו"ת שם.

(24) לקו"ת דרושי ר"ה ד"ה להבין ה' משנה יו"ט של ר"ה (גו, א). סדור שער התקיעות בתחלתו, ובכמה דרושים ד"ה יו"ט של ר"ה שלאח"ז. וראה לקו"ש ח"ז בשיחה לתה"פ.

(25) ר"ה כט, ב.

מדגמת ענין זה בעבודת האדם היא עבודת התשובה³¹, שע"י מתהפכים (חשך של ה)ודונות עצמן לזכיות (אור)³².

וזהו גם הצד השווה שבין פרשת צו לשבת הגדול: אתהפכא חשוכא לנהורא.

(משיחות שבת הגדול
תשכ"ז, תשכ"ט, תשל"א)

35) ראה בארוכה לקריש ח"ט שם (ע' 66).
וראה לקריש ח"ז שם (מ)הקרבנות דימי
המלאים באו לכפר על חטא העגל, ובאותן
דודונות נעשו לו זכויות עייש — ע"ד מיתת
צדיקים ש"פועל ישועות בקרב הארץ לכפר
על עון הדור" (כנ"ל ס"ד).

36) יומא פו. ב. וראה בארוכה דרמ"צ
קצא. א.

מצד עצמה — אתהפכא לנהורא³³.
כן עד"ז בנוגע לשם כל הפרשה
כולה "צו": אמרו"ל³⁴ "אין צו אלא
ע"ז" וביחד עם פי' "זירונו מיד ול-
דורות ואף שיש בו חסרון כיס"³⁵
למלאות רצון ה' ובגימט' א"ל אד' —
אתהפכא חשוכא לנהורא.

31) ראה תו"ח שם: חשך דלילה עצמו
י"ר כיום לפי שאור הלבנה יהי כאור
החמה ממש. וראה שמו"ר (בא יח, יא
— הובא בלקו"ת שם, ג): לע"ל הלילה
נעשה יום שנא' והי אור הלבנה כאור
החמה. וראה בארוכה לקריש ח"ז ע' 47
לקריש ח"ט ע' 64.

32) ראה סנה' נו, ב. וח"א כז, ב.
לה, ב.

33) תו"כ (הובא בפרש"י) כאן.

34) עיין בכ"ז סהמ"צ (להצ"צ) מצות
תגלחת בסופה קונטרס ומעין מכ"ד פ"ב.

ח ג פ ס ח

וביותר אינו מובן, דלכאוו דברי הרמב"ם עצמו סותרין זא"ז: בנוסח ההגדה שלו כותב "בכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כו'", ואילו בהלכות חמץ ומצה כותב כנ"ל "חייב אדם להראות כו" ?

ואותה הקושיא היא גם בדברי אדמו"ר הזקן: בנוסח ההגדה שלו (וכן בתניא^י) כותב "חייב אדם לראות כו'", ואילו בשולחנ'ו כותב "חייב אדם להראות כו" ?

ב. עוד שינוי בלשון הרמב"ם ואדה"ז מלי המשנה (וההגדה שלהם): במשנה (ובהגדה) איתא "כאילו הוא יצא ממצרים", ולשון הרמב"ם ואדה"ז היא "כאילו הוא בעצמו יצא" עתה משעבוד מצרים". ולכאורה:

הוספת התיבות "בעצמו" ו"עתה" — עכ"פ אינה שינוי בעיקר הענין, ורק תוספת הדגשה ב"כאילו הוא יצא", שהפירוש בזה הוא: "כאילו הוא בעצמו יצא עתה".

[והא שאין מוסיפים הדגשה זו גם בנוסח ההגדה שלהם — הוא כי הפיסקא "בכל דור ודור כו'" שבההגדה היא (העתקת) לי המשנה (וכהפיסקא לפיכך) אנחנו חייבים כו' שלאחרי''], ובמילא אין מקום לשנות].

(6) ריש פמ"ז.

(7) סימן תע"ב ס"ז.

(8) בשו"ע אדה"ז ליתא חיבת "בעצמו".

(9) בשו"ע אדה"ז, הלשון: יוצא (בוא"ו).

א. כתב הרמב"ם: וז"ל: בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים. (ומביא רא"י לזה ממ"ש ואותנו הוציא משם וממ"ש וזכרת כי עבד היית, כדלקמן ס"ג).

והנה מקור דין זה ("בכל דור ודור חייב כו'") הוא (כמו שמציין במגיד משנה) מהמשנה בפסחים^י. וצריך ביאור: נוסח המשנה (לקי הגירסא שלפנינו. וכו"ה גם הגירסא בהמשנה של כת"י הרמב"ם^י) הוא "חייב אדם לראות כו'". וה"ז גם נפק"מ לדינא, כי לשון הרמב"ם "חייב אדם להראות כו'", פירושו שאינו מספיק שהאדם יראה (בעצמו) כאילו הוא יצא משעבוד מצרים, אלא שחייב להראות זה גם לאחרים?

(1) ה"ל חמץ ומצה פ"ז ה"ו.

(2) קט"ו, ב.

(3) הו"ל ע"י הרב קאפאט — ירושלים תשכ"ג, וכן מוכרח גם מנוסח ההגדה ש' ברמב"ם שהועתק מהמשנה — ראה לקמן סעיף ב', שבנוסח ההגדה לא שינה הרמב"ם מהנוסח שבמשנה.

(4) במ"מ כאן (וראה גם גירסא זו בד"ס פסחים שם) משמע, שגורס במשנה "להר" אות". אבל במשנה שבכת"י הרמב"ם [וכן מוכרח מנוסח ההגדה שלו, כבהערה הקור' דמת] לראות.

(5) בכמה כת"י של הרמב"ם (ראה רמב"ם מהדורת פרנקל — ירושלים תשל"ה) — "לראות". אבל מהא שאדה"ז בשלחנו כותב "להראות" — מוכרח שגורס כן ברמב"ם (שהרי מקור הדין בשו"ע אדה"ז שם הוא מהרמב"ם).